

ТЕМПОРИТМ І УТВЕРДЖЕННЯ ПРАВДИ У МОДЕЛІ “СВІТЛО-ТЕМРЯВА” (ЗІ СПАДЩИНИ ЙОСИФА СЛІПОГО)

© Тіменик З., 2008

Обґрунтовуються намагання згармонізувати темпоритмічні особливості світла-темряви (як моделі) на межі богословської та філософської спадщини Й. Сліпого. Осмислюється суперечливе, дисгармонійне функціонування елементів цієї моделі з погляду правдивості й моралі церковних діячів. Розкриваються реалії темряви і саморух світла.

Ключові слова: ідея, світло, темрява, правда, темпоритмічний процес, неотомізм, філософія релігії, богослов'я.

Zynovij Timenyk. The rate-rhythm and affirming of thruth in “light-darkness“model. (From Joseph’s Slipyj’s heritage).

It is well-found endeavours to concord rate-rhythmical peculiarities of “light-darkness“ model within the limits of Joseph’s Slipyj’s theological and philosophical works. It is grasped contradictory, disharmonious function this model with the point of vief of the thruth and morality of church figures. It is exposed expressions of the darkness and everlasting self-advance of the light.

Key words: idea, light, darkness, thruth, rate-rhythmical process, neothomism, philosophy of religion, theology.

Актуальність теми. На підставі різножанрової спадщини Й. Сліпого назріла потреба вивчати функціонування ідей філософії релігії у системних взаємозв'язках як з іншими галузями знань, так і у внутрішньопроектних виявах. Тут можна простежити різнобічність суперечливого стану українсько-ватиканських відносин у контексті доленості духовного буття й канонічного утвердження УГКЦ як Церкви з патріархатним статусом. Тому важливо комплексно простежити функціонування елементів досліджуваної моделі з погляду темпоритміки ідеї утвердження світла над темрявою. А практичною користю має стати активніше вивчення зазначених аспектів та більша мисленнева орієнтація на духовні засади киевоцентризму.

Мета роботи – виконати спостереження за особливостями темпоритмічних виявів моделі “світло-темрява” у різножанрових творах Владики Йосифа. Сенс дослідження й у тому, що вияви думки виявляють себе там з ускладненою маловивченою інтенсивністю, оскільки безпосередньо обумовлені комплексом гостропроблемних самоспостережень, самороздумів, суджень (мимоволі частково накладаючись на процесовияви інших моделей – “добра-зла”, “щирості-лукавства”, “відвертості-підступності”, періодично чи епізодично контактуючи з ними). Дотичною до теми є й спроба ситуативно дослідити внутрішній досвід душі, осмислити його темпоритм. Адже це залишається однією з маловирішених проблем філософії релігії.

Є сенс здійснити також аналіз і вибіркової частини епістолярію з тим, щоб з'ясувати певну еволюційність його світоглядних позицій. Необхідність комплексності такого аналізу обумовлюється тим, що в особі Й. Сліпого гармонійно поєднувалася мисленнєвість і богослова, і філософа. Але з огляду на те, що тут маємо справу з неспівмірною мисленневою темпоритмікою (зокрема й з погляду філософії часу), то закономірними мають бути відповідні спостереження, ретроспективні зіставлення й висновки.

Огляд використаних джерел. Спеціальних розвідок, які стосувалися б розглядуваної теми, наразі не виявлено. Досліджувані тут аспекти творчого набутку Й. Сліпого ще не стали об'єктом

всєбічного та системного осмислення. Все ж особливості моделі “світло-темрява” проглядаються у низці публікацій: з історіософського погляду – у І. Козовика і Т. Чернеги [4, с. 48–55, с. 104–113]; стосовно темпоритміки свідомості – в А. Сініциної [див.: 4, с. 98–104], щодо противенств у бутті РКЦ і УГКЦ – в А. Баб’яка, І. Гриньоха, М. Мариновича [1; 3; 5]. Іншим проблемним блоком можна вважати такий погляд на “незбагненні істини” [2, с. 11], коли “думку [Й. Сліпого – З.Т.] бере в полон не так Божество [...]. Не саме відвічне Буття, але невичерпне персональне життя, родження, сходження, дихання [...]” [2, с. 11]. Тобто коли йдеться про прагнення виявити поетапний розвиток онтологічних меж складної циклічної темпоритміки думок Й. Сліпого. Зокрема, – у постійних прагненнях до “гармонійної синтези”) [2, с. 7] з погляду об’єктивних внутрішніх противенств світла з темрявою – як однієї із заборук здобуття духовного досвіду.

Аналіз цих джерел засвідчує: з’ясування й осмислення темпоритміки досліджуваної моделі у спадщині Йосифа Сліпого (в межах функціонування ідеї перемоги світла над темрявою) перебуває на початковій стадії. Невивченим залишається передусім сам Патріярховий феномен співмірності темпоритміки філософської та богословської думки. Надто, коли мовиться про безперервність внутрішніх метаморфозацій, через які виникають постійні суперечливості й противенства всередині розглядуваної моделі. А також, коли є суперечливим у поглядах і сам Й. Сліпий (в ситуації очевидця й співучасника жорсткого протистояння світла темряві задля утвердження правди). Коли мимоволі постає питання: що ж фактично вважати за світло, а що – за темряву?

Виклад основного матеріалу. Найперше варто з’ясувати, як Йосиф Сліпий розумів саму природу “світла – темряви” в комплексності та суперечливості контактів їх внутрішніх чинників на зіткненні філософського й богословського світів. Зважаючи на його неотомістські орієнтації і, зокрема, на те, що філософські засади раціональності (зокрема й у сфері еклезіяльній) врешті-решт мали б спрямовуватися світлом віри з одночасним невпинним самопізнанням. Й. Сліпий дотримувався думки про всенаростаючу темпоритмічну світлоносність ідеї у своєму внутрішньому розвитку, вважаючи світло за духовне явище з універсальними процесуальними можливостями саморуку [7, с. 140–145; 8, с. 91 і с. 130–132; 9, с. 243 і с. 269]. Тому обґрунтовувалася відсутність суперечностей між вірою та наукою через схожість їхніх процесовиявів. Конкретніше – через подібну темпоритмічність “між науковим пізнанням і актом віри” [7, с. 136]. Вважалося, що й сам акт філософського пізнання входить у процесовияв віри, – передусім коли мати на увазі її світлоносність [7, с. 136]. Коли ж (з погляду діянь світла-темряви) обмірковувалися складні контакти між різними галузями філософських знань та їх складовими – метафізикою, етикою, світоглядними питаннями, то визнавалася проблематична складність вивчення названих взаємозв’язків [11, с. 142 і с. 145; 7, с. 144; 8, с. 170]. Однак такі ситуації не обґрунтовувалися.

Дослідник водночас усвідомлював складну темпоритмічність мисленневих взаємозв’язків (по лінії світлоносності думки) між філософією і богослов’ям: “філософія має своїми засобами доходити до доказу цієї правди [Божого об’явлення – З.Т.] [...]”. Воно навіть зовсім не противиться науці, коли філософія ще новими доказами підтверджує вже доказану тезу. І тому можна доказувати логічно правду, знану з віри, абстрагуючи з цього, що вона є об’явлена” [7, с. 143]. А під час аналізу світла-темряви визнавав взаємозалежність між філософією і богослов’ям, але абсолютизував світлоносні можливості віри як об’єкта пізнання саме з погляду теологічного [7, с. 140; 8, с. 170], стверджуючи водночас ситуативну автономність взаємних темпоритмічних процесовиявів [11, с. 144; 10, с. 133].

І все ж, мабуть, тільки розмірковування про душу стали квінтесенцією Патріярхового розуміння світла-темряви. Адже саме душа – це “темня, в якій зложено золото і жемчужи, здорове зерно і полови, нахили до чеснот і склонности до гріха, фарисейську зарозумілість і покору” [8, с. 130]. “Зложено,” – тобто йдеться про першопочаток Боготворення, після чого почався синтез суперечностей людської душі, зокрема, – у системі складної пульсації темпоритміки світла й темряви з “нахилами” і “склонностями”, зі світлоносністю “здорових зерен” думок і з темрявою полови – символічного чинника злих справ. Особливо коли такі вияви підсвідомо чи цілеспрямовано зафункціовують у разі утвердження правди і стосуються самопізнання на підставі внутрішнього досвіду душі. (Парадоксальною, на перший погляд, з цього приводу виглядає розмірковування про

те, що “ніщо не сидить так глибоко як поверховість” [8, с. 131], що виявляється через фактично замасковані під світлоносність приховані, утаємничені діяння темряви).

Такі студії на межі філософії та богослов'я давали можливість Владиці Йосифові (ще задовго до конфліктних діалогів з “Апостольською Столицею”) силою наукової інтуїції відчутти усю важкість боротьби з темрявою людських діянь. Особливо, коли темрява постійно здатна проникати, “вселятись” і перебувати у “святая святых” – духовному світі вищого керівництва Церков.

Тут доречно розглянути нове запитання: якою є темпоритміка внутрішньоєклезіяльного буття міжконфесійних суперечностей, противенств у контексті моделі “світло-темрява? Ще у праці “Шляхом обнови” Й. Сліпий, ідеалізуючи духовні діяння “Апостольської Столиці”, стверджував “католицизм противиться всякому висилюванню і винищуванню організму” [11, с. 174]. І це, вочевидь, мало свідчити про однозначну світлоносність Риму щодо буття Христових ідей. Згодом такої позиції властиві були тривалі ілюзорні внутрішні противенства (виявилися вони аж на початку 70-х років ХХ ст.). Хоча в душі Йосифа Сліпого підсвідомо уже тоді виникав спротив темряві, яку відчував ніби десь поруч... Але відверті міркування висловлюватимуться тільки згодом. Сама ж темрява не поспішала виявлятися. Тому заклик не піддаватись на спокуси темних сил “співіснував” і надалі з ідеалізуванням “Апостольської Столиці” [9, с. 267–269; 10, с. 12–15].

Мабуть, спочатку Владика Йосиф сподівався, що темпоритміка його мислення якимось ідентифікується з тамтешньою римською... Але мав рацію М.Маринович, коли зауважував: “*остполітік* (курсив автора – З.Т.) (Ватикану щодо Східних Церков – З.Т.) породила певні типи єклезіяльного думання й поведінки, які поколіннями зазвичайовалися римо-католиками в семінаріях, університетах та академіях. Подолати дію таких стереотипів не так просто” [5, с. 484]. Тому тільки з часом сприйняття злих сил (через їх інтеграційне синтезування у моделі Москва-Ватикан) спричинює нову темпоритмічну тональність – епізодичні міркування про ймовірні несправедливі діяння “Апостольської Столиці” [10 і 11].

Отож, виходить, уже тоді могли мати право на існування й щирі підозріння? Зокрема, щодо ставлення Ватикану до зреалізування ідеї Патріярхату УГКЦ – як ідеї світлоносної?.. (До речі, є сенс припускати: через ускладнений темпоритм духовного і морального світів людини, а також зважаючи на інерційність віками усталених постулатів, тверджень, що відповідно здатні спричинити певну світоглядну ілюзорність, – темпоритм розглядуваної моделі найефективніше вивчати з погляду філософії часу).

Часткову відповідь на такі питання дає специфіка епістолярної мисленневості Йосифа Сліпого із 70-х років ХХ-го ст. Так у листі до Папи Павла VI від 12 червня 1975 р. Глава УГКЦ висловлює вже занепокоєння з приводу того, що Ватикан потурає деструктивні діяння деяких греко-католицьких єпископів (вони не погоджувалися з патріярхатним устроєм – єдиного, на думку Й. Сліпого, об'єднувачого духовного чинника українців). За припущенням Патріярха, владики, котрі стали відомими через свою “велику нечесність” [1, с. 132] могли діяти “під натиском надійної радянської політики, яка називається КДБ” [1, с. 132], тобто – під діянням сил темряви. Там само висловлюється водночас думка про ймовірну загрозу “знищення містичного Тіла Церкви” [1, с. 132] від таких дій (передусім через потурання з боку Ватикану). Тобто Владика Йосиф висловлює Папі тривогу щодо духовного стану УГКЦ. Адже темрява (що проникла до Церкви у вигляді комплексу злих суджень і діянь) мала намір через самих ієрархів з певним системним темпоритмом нівечити саму душу Церкви...

Таке Патріярхове розмірковування – тільки одне з його численних асоціативних сентенцій, суть яких – стверджувати: Люципер – як вияв злих сил, – здатен особливими способами проникати й у духовне буття навіть вищої ієрархії Церкви – як Божого інституції. Що ж до свідомого (й водночас прихованого) толерування діянь темряви з боку Ватикану, то ставало зрозуміло: в логічних обґрунтуваннях Й.Сліпого таке потурання свідчило про фактичне ігнорування Христової місії: коли-то світлосною дією (через духовне спасіння людей) треба перемагати диявольське зло, а не духовно маліти (пор.:ІКор. 15:24–28).

У цьому контексті з погляду буття духовності варті окремих спостережень такі поняття, як “в'язень”, “в'язниця”. Річ у тім, що після вісімнадцятирічної каторги у концтаборах Владика Йосиф

почав відверто називати себе “в’язнем”. Але тепер уже – ...ватиканським, а не сов’єтським. Це було підкреслено (з протилежним сприйняттям) в одній з офіційних відповідей. У листі кардинала Філіпа до Владика Йосифа (від 29 вересня 1976 р.) висловлювалось “наполегливе прохання [...] не вживати неточні та образливі визначення, які не схвалюються Папою і згідно з якими Ваша Еміненція [тобто Йосиф Сліпий – З.Т.] є “в’язень Ватикану” [1, с. 130]. Насправді ж такі нібито “неточні та образливі визначення” свідчили про відповідну мисленнєву темпоритміку священослужителів з Ватикану, внаслідок якої губилося, затрачувалось, а то й часто гинуло світло правди (й моралі) високих достойників зі “Святої Столиці”... Тобто, коли ілюзорно-хімерне буття їхнього внутрішньодуховного псевдосвітла повсякчасно, повсюдно видавалося за світло істинне...Така ситуативність на Ватиканських пагорбах (з погляду філософії часу) залишається незмінною ось уже протягом багатьох століть, а погляду неklasичної філософії варта нових досліджень...

Тому обґрунтованим є тут асоціативне порівняння понять “в’язень Ватикану” і “В’язень Христа ради”. Щодо останнього (Патріярхового) самовислову [6, с. 13], то Владика Йосиф пишався ним, вважаючи себе Христовим в’язнем, тобто таким, котрий добровільно приневолюється до служіння Божим світлоносним ідеям (незважаючи на образи, прикрощі, поневіряння, переслідування, терор з боку сил темряви). Конкретика духовного буття “В’язня Христа ради” розкривається у його Заповіті. Найперше – це саможертвність у поєднанні з жертвністю вірних, внаслідок чого в Римі було засновано: Український Католицький Університет – “вогнище науки, Собор Святої Софії – [...] символ незнищености Божого храму, Монастир Студитів – вічно палаючий острівець християнської праведности” [6, с. 13]. Помітним є тут послідовно наростаючий темпоритм думки при ствердженні світлоносності буття українського християнства у “Святій Столиці” всупереч діянням римських сил темряви. А “Монастир Студитів” (“острівець християнської праведности”) у “Святому місті” фактично упротилежнюється до символічного материка сил темряви...

Незвичайність осмислення поняття “В’язень Христа ради” – й у тім, що Владика Йосиф відчував: віра в повноту Церкви – Патріярхат – несе радість – як особливий вияв світлоносності. Такої радості (як не парадоксально) Ватикан позбавляв (і позбавляє далі) своїх підопічних – українських греко-католиків. Хоча в листах до кардиналів і пап Й.Сліпий багаторазово нагадував не тільки про канонічні підстави патріярхатного устрою УГКЦ, а й пов’язану з ним саму доленосність Церкви: об’єднання усіх греко-католиків [у Патріярхат – З.Т.] для нього залишалось “питанням життя чи смерті” [1, с. 163] (тобто могло бути рівнозначним або утвердженню Божої світлоносності, або можливому поступовому відходоу у світ занепаду – передусім, коли йшлося про діаспору...). Тому логічно (й з моральних міркувань) у листі до кардинала Філіпа Й. Сліпий 12 грудня 1977 стверджував: ”мою гіркоту і мого народу породжує біль розуміння того, що в лоні [Римо-Католицької – З.Т.] Церкви немає справедливості” [1, с. 159]. Тут темпоритмічний вияв моделі “світла-темряви” накладається на світ морального буття Церкви: коли вирішальним критерієм істини є новозавітна теза про те, що віра без добрих діл – мертва.

Отже, темпоритміка моделі “світло-темрява” здатна переміщуватися винятково у внутрішньопросторове буття Церкви, стан світлоносності мислення керівників якої – неоднозначний, часто контрастно протилежний (тобто керівництва РКЦ – з одного боку, ієрархії УГКЦ – з іншого). Пульсація противенства світла-темряви виявлялась у тім, що з “Апостольської Столиці” періодично роздавалися (таке продовжується й тепер – З.Т.) то обіцянки, то нові запевнення про очевидність у наданні патріяршого устрою, то знову нові умови такого надання... Після чого коло алогічних розмірковувань замикалося до появи... нового кола.

Є підстава стверджувати: існує наразі маловивчений циклічний мисленнєвий світоглядно-свідомісний процесовий ватиканських діячів (на рівні кардиналів і пап), у якому періодично темрява видається за світло і – навпаки.

“Розкодування” такого феномену, на думку о. І.Гриньоха, полягало у прагненні розвіяти мисленнєві стереотипи, щось на зразок “світлої віри в доброго царя”: “серед українців, є тенденції до софістичних розрізень між куріальними чи ватиканськими прелатами і папою, якщо мова про так часто кривдні і несправедливі рішення” [щодо УГКЦ – З.Т.] [...]. Але такий підхід “не згідний з дійсним станом речей [...]”. Тому найвищий час захищати такі міркування до “атенейських

плетеній”, щоб покористуватися словами ап. Павла” [3, с. 66–67]. Тобто підкреслено усвідомлену темпоритмічну системність у намаганнях Ватикану видавати темряву за світло і – навпаки. Підтвердження цьому – безапеляційне твердження Папи Павла VI про ... шкідливість маніфестаційних протестів греко-католиків перед нунціятурами Ватикану в різних країнах світу (і перед самим собором св. Петра в Римі), коли щоразу українцям зрештою відмовляли у Патріархаті. Бо, “окрім того, що [такі] [протести – З.Т.] завжди суворо заборонені [...], [вони] негативно впливають [?! – З.Т.] на свідомість віруючих” [1, с. 149]. Не дивно, що така новітня софістика зверхників Ватикану викликає у дослідників асоціативні місця дотику з періодом “атенейських плетеній”.

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати про певну системність поглядів Патріярха Йосифа Сліпого стосовно теми статті. Він дотримувався думки, що: 1) враховуючи засади світлоносності ідей Христа – Бога-Світла, – є необхідність участі кожної людини у зберіганні, утвердженні, творенні, обстоюванні й продовженні світла – головного сенсу людського духовного буття; 2) пізнання темряви – це пізнання повноти світу, і ухилення від участі у такому процесі суперечить логіці світлоносності – проникати у темряву, щоб та ставала світлом; 3) природа темряви – у такій же всепроникній здатності, як і світло, але вона позбавлена богоносності, животворящості; 4) здолання світла темрявою є минулим, – навіть коли вона проникає до “святая святых” – у внутрішній світ церковної ієрархії.

Тому комплексне дослідження ідеї перемоги світла над темрявою з позиції темпоритміки думки – потрібне й своєчасне, бо розкриває нові можливості розвитку філософії релігії, зокрема, щодо вивчення темпоритміки її ідей.

1. Баб'як Августин, [о]. *Легітимність Українського Патріярхату.* – Ліон-Львів: Місіонер, 2004. 2. [Б.п.]. *Кардинал Йосиф Верховний Архiepіскоп-Митрополит: [Передмова] // Твори Кард[инала] Йосифа Верховного Архiepіскопа / Зібрали о. проф. д-р Іван Хома і о. ІванЯцків.* – Рим: [Б.в.], 1968. – Т. 1. 3. Гриньох Іван, о. *Куди прямує Ватикан?* – Мюнхен, 1974. – (Відбитка з журн “Сучасність”. – № 4(160). 4. *Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність // Зб. матеріалів Всеукр. наук. конф. на пошану ІІІ-ї – річниці від дня народження.* – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 216 с. 5. *Маринович Мирослав. Українська ідея і християнство, або коли гарцюють коні Апокаліпсису.* – К.: Дух і літера, 2003. 6. [Сліпий Йосиф]. *Заповіт.* – Львів: Папуга, 2004. – Сер. *Духовна спадщина*. 7. [Сліпий Йосиф]. *Твори Кард[инала]. Йосифа Верховного Архiepіскопа // Зібрали о. проф. д-р Іван Хома і о. Іван Яцків.* – Рим: [Б.в.], 1969. – Т. 2. – [Далі: *Твори...*, місце і рік видання, том. – З.Т.]. 8. [Сліпий Йосиф]. *Твори... / Зібрали о. проф. д-р. Іван Хома і о. д-р Юрій Федорів.* – Рим: [Б.в.], 1969. – Т. 3–4. 9. [Сліпий Йосиф]. *Твори... / Зібрали о. проф. д-р Іван Хома і о. проф. д-р Іван Музичка.* – Рим: [Б.в.], 1981. – Т. 12. 10. [Сліпий Йосиф]. *Твори... / Зібрали о. проф. д-р Іван Хома і о. проф. д-р Іван Музичка.* – Рим : [Б.в.], 1985. – Т. 14. 11. [Сліпий Йосиф]. *Твори... / Зібрали о. проф. д-р Іван Хома і о. проф. д-р Іван Музичка.* – Рим: [Б.в.], 1985. – Т. 15.